

JOSEP MARIA FONTBOTE (1921-1989)

IN MEMORIAM

Pocs geòlegs han pogut deixar una estela tan llarga i perdurable com s'ha esdevingut en el cas del meu antic amic Josep Maria Fontboté. M'han pregat des de terres llunyanes que n'escrigui una semblança. I en això no sé pas si hi reeixiré, ja que estic mancat de perspectiva, hem estat companys i amics de fa més de quaranta-cinc anys i hem viscut molt de temps junts i també molt de temps separats físicament. Ben poques coses sé de la seva primera joventut. Jo em vaig sentir atret per la geologia gràcies a ell i també per la mediació d'altres persones: els doctors Lluís Solé Sabarís i Noel Llopis Lladó que foren els meus primers mestres universitaris. En Josep Maria Fontboté era cap al 1944 un dels professors de classes pràctiques en el laboratori del Dr. Solé, l'altre en Joan M. Ribera.

Tots quatre formaven un magnífic equip de gent entusiasta i emprendora. Jo m'hi vaig donar físicament i espiritualment. Aviat em vingué la gran oportunitat de poder acompanyar en Fontboté a les seves recerques de doctorat pels Pirineus catalans, a fer-hi acampada i a conviure amb una persona dos anys més gran que jo però que de geologia en sabia molt. Durant les llargues estades vaig aprendre d'ell a treballar al camp, foren unes lliçons particulars que veren ser molt profitoses per a mi. Ell per contra venia aureolat amb una llicenciatura i molts anys d'estudis de perfeccionament a l'estranger. I fou durant aquesta avinentesa quan vaig nuar l'amistat que ha durat tota la vida. Voldria dir ara allò que rocorrava por al final. En Josep Maria Fontboté ha estat un gran geòleg, un gran professor i alhora un home i un amic sense parió.

Físicament en Fontboté era, diguem-no en poques paraules, un home normal, de trets correctes, un xic miop amb ulleres truman. Era força alt i tenia tendència a dur els braços lleugerament arronsats, cosa que li feia semblar que els tenia curts. No era prim ni gras, però el preocupava d'allò molt la tendència envers aquell estat que els francesos anomenen «de l'embonpoint», però mai no hi va arribar perquè el neguitejava d'allò molt la bona forma física, i ell mateix me'n parlava i em feia les recomanacions adients perquè jo tampoc no hi arribés. En assolir l'edat provecta jo podia afirmar que de tots els meus amics era el qui s'havia conservat més bé, el més fresc, el qui havia canviat menys de fesomia, sense arrugues facials, sense cap calvície demolidora d'un bon pentinat, ni gaire cabells blancs. La nova aparença, doncs, no va envellir gairabé gens. Mai no va caure a la temptació de fer-se uns bons bigotis o de deixar-se anar la barba per seguir la moda dels que es deien «progres» era fa vint anys. El seu vestir era correcte i jo trobava que duïa massa la corbata durant els mesos d'estiu. Dit altrament, com a persona un xic elegant, passava desapercebut. Durant anys va ser fumador de pipa, crec, però, que aquest vici el va abandonar d'una manera progressiva.

Intel·lectualment, en Fontboté era un home de primera fila. I, el murri d'ell, ho sabia. Una agudesia assistida per una magnífica memòria, fidel i molt ràpida. Era sagaç i reflexiu cosa que li feia veure molt clarament les situacions en què es trobava. La claredat, i la sinceritat en el parlar feien que tot d'una ell s'imposés als qui l'escoltaven, a les reunions, etc. A classe, o a les conferències, no hi havia cap dificultat a seguir-lo. Era orador erudit i «à la page». No parlava gens de pressa. La bona memòria feien d'ell un bon orador en les

llengües que conreava, el francès, el castellà, l'alemany i l'anglès. Era tot un políglota. El català l'escrivia, de sempre, amb molta de correcció. Estimava la nostra llengua i no dissimulava la seva catalanitat.

I fou tota sa vida un gran científic, podria afirmar que sempre mantingué una «dedicació exclusiva» envers la geologia. Si hagués nascut a Madrid potser hauria esdevingut un enginyer de mines, ell, en potència, n'era un. Les circumstàncies de la postguerra i familiars no li permeteren, de segur, fer aquella carrera i va haver-se de consolar amb les ciències naturals cursades a Barcelona.

Tota la vida es va considerar un estudiant. En Juan Antonio Vera, un granadí deixeble seu, recorda que el nostre personatge els deia: «En ciència no hi ha graus del saber, sinó que al llarg del temps l'investigador va disminuint els seus graus d'ignorància». Frase, com diu ell, que inclou tota una filosofia que regia la seva manera de pensar. Amb el temps va esdevenir un especialista de les Serralades Bètiques, els Pirineus, les Balears, la Mediterrània occidental unitats que coneixia molt bé per la recerca personal i través de les tesis dirigides per ell o pels col·legues estrangers amb els quals les relacions mantingudes eren del tot cordials. A més a més, però, era un bon petròleg i un especialista en meners.

I això vol dir un estudi i una recerca constants, coses que exigien poques distraccions. Era obert a tots els corrents científics i intel·lectuals. Amb això dit vull fer remarcar que una de les seves virtuts era la fidelitat a una vocació, a una conducta ètica i moral constants i sense defallences. Era creient però reservat; políticament esquerrà molt moderat, crec que més d'allò que en certes avinenteses volia fer veure. A casa, la boa música, la literatura, potser la ràdio, el relaxaven a les hores de repòs, però mai la televisió, per a la qual sentia una veritable fòbia. Mai no deia renecs ni paraulotes i demanava pardó si se li'n escapaven. Mai no va caure en una vulgar xerrameca sobre qüestions de faldilles, ni d'acudits verds. Quan li vingué l'hora de casar-se ho féu amb la Montserrat, i prou. Val a dir que la Montserrat Rubió, intel·lectualment, el contrapesava. En Josep Maria era amant de la bona taula, s'hi sentia feliç envoltat pels seus amics i estudiants, i esdevenia loquaç. Dins la banalitat d'aquells moments li plaïa de parlar de gats sobre els quals tenia molta experiència. Era per afinitats etològiques?

I la fidelitat a la ciència de què he al·ludit el duia a una gran austeritat i a una gran exigència amb ell mateix i envers els altres. Tenia molt clar que no tothom és igual, que ningú no té la mateixa capacitat científica o física. I que si un estudiant, un científic o un professor no reunia aquestes condicions era miller de dissuadir-lo, barrant-li el pas, d'entrar a formar part dels seus estudiants, del seu equip investigador, o simplement del cos de professors. Fou inexorable. Persones així fan nosa i, a la llarga, mal... Tothom, a Granada, recorda, en aquells anys d'arrencada de la nova secció de geologia, que en Fontboté mantenia l'encàrrec de l'assignatura de geologia general per tal de rebutjar l'ingrés a la carrera dels estudiants poc aptes. Aptitud que ell comprovava en els exàmens i, materialment, fent allò que ells anomeaven la «marcha de la muerte», a camp a través, pels bardissars, etc. A Barcelona, és clar no va tenir l'oportunitat de fer aquesta marxa, però va seguir la mateixa política. Aquesta manera d'actuar va ésser la clau del seu èxit professional, especialment com a professor i creador d'una escola. Els seus alumnes granadins, aureolats amb aquesta fama d'exigència científica i investigadora, varen expansionar-se amb molt d'èxit per tot Espanya, i ells ho diuen amb orgull, en sóc testimoni. En Fontboté, finida la llicenciatura, els aconsellava i acomboiava cap a places de prestigi, a la indústria, a les empreses oficials, a les noves universitats, etc. La pròpia reputació del mestre i la bona fama dels alumnes ho varen fer possible.

Resten més coses a dir sobre els dots de la paraula fontboteriana. Sabia dur la conversa cap a l'objectiu que perseguia i hàbilment persuadia l'auditori o qui l'escoltava a seguir allò que ell proposava. Ell estava convençut, per exemple, que la geofísica i la geologia s'han desenvolupat agermanadament aquests darrers anys —la tectònica global n'és el cas més frapant— i encara tenen molt de camí a fer seguint unes recerques mancomunades. Doncs bé, va convèncer gens a contracor, tot un grup de geofísics de la facultat de física que fes un trasllat irreversible a la de geologia. En aquell moment de la reforma departamental a mi em va semblar un veritable cop de teatre, quelcom d'inesperat, d'impossible. Podria esmentar d'altres casos, amb el relatat, però, em sembla suficient.

Fontboté fugia com del diable de les situacions conflictives. La Montserrat em comentava fa poc que el posaven malalt. El vaig veure fer moltes coses per tal d'estalviar-se-les. Y malauradament n'hi ha, continuament se'n produeixin, com els bolets a la tardor. Va renunciar diverses vegades a formar part de tribunals d'oposicions, o a que fos proposat per el nomenament de degà, etc. Ell preferia tenir una persona de confiança en el lloc que hauria hagut d'haver ocupat. Recordo un breu esdeveniment del qual vaig ésser testimoni únic. Cap a l'any 1948, una persona molt irada, va topar amb ell a les escales del Laboratori de Geologia i va increpar el nostre personatge amb un reguitzell de paraules ofensives, baixes i insultants. En Josep Maria va aguantar impertèrrit aquell atac verbal, restà lívid i mut. En eixir al jardí jo no vaig poder deixar de dir-li que l'admirava, i que jo m'hauria tirat al coll d'aquella persona odiosa per a escanyar-la.

Fontboté era un home pausat. Quan anàvem pels Pirineus caminava lent i segur, sense córrer mai, sense cansar-se. No li agradaven els esprints ni prendre d'una revolada un pendent avall com tots hem fet quan les cames eren lleugeres. Prenia tot el temps necessari per a fer una bona observació cosa que passava desseguida a la llibreta de camp. Aguantava qualsevol maltempada sense protestar. Però això que dic només és un dels aspectes del seu tarannà tranquil. Quan feia una classe o una conferència no limitava l'exposició a un horari convingut. Quan acampàvem en algun d'aquells prats d'estiu, al fons d'una coma d'origen glacial, el seu son durava moltes més hores que el meu. Jo, a punta d'alba em despertava i, quan ho feia ell, jo ja ho tenia tot enllestit, esmorzat i escrita la carta a l'estimada. Era realment un gran dormidor.

Hom ha retret més d'una vegada la tardança de Fontboté a lliurar originals. Crec que hi hagueren moltes causes. Malgrat que s'ha dit més amunt, no tenia la ploma àgil. Era, però, molt exigent amb ell mateix. Cal dir que de vegades se li acumulava la feina damunt la taula. Ell assumia de vegades un paper de lector crític dels treballs que sorgien del laboratori, de les tesis i tesines, i això ho feia a consciència, com un deure. Sovint, jo mateix li havia confiat els meus textos. Al cap de pocs dies me'ls tornava amb moltes indicacions de fons i esmenes de forma. Però a l'hora de passar comptes no podem pas dir que era àgraf. Cent seixanta-tres treballs científics, més d'una seixantena de reports de geologia aplicada, més de cent cinquanta resenyes bibliogràfiques fan un volum de treball molt respectable.

Deixo per al final una darrera consideració. Fontboté era un gran viatjant; res no el cansava, hi tenia una gran passió. Va sovintejar les visites a l'estranger amb motiu de congressos, de lectures de tesis, invitat a fer conferències i cursets, a participar a col.loquis, a col.laborar amb col.legues estrangers en molts programes internacionals (per exemple el del túnel sota l'estret de Gibraltar). Les noves idees sobre la tectònica global varen fer canviar el panorama de les cadenes alpines i, de manera particular, les referents a la nostra península. El doctor Fontboté s'hi va llençar a fons. Ho duia molt ben pensat i preparat. El seu amic Michel Durand-Delga diqué, en una ocasió solemne, al doctorat honoris causa, que era el geòleg espanyol més conegut arreu del món. I tenia raó.

Oriol RIBA

Octubre de 1990